

Distopya Mimarlığının Potansiyelleri: Mekân Ölçeğinde Umut ve Trajedi

The Potentials of Dystopian Architecture: Hope and Tragedy at the Spatial Scale

Gencay Çubuk¹

Öz

Çalışma, "Distopya mimarlığının yakın gelecekteki tasarım potansiyelleri nelerdir?" sorusuna cevap arar ve bu potansiyeller arasındaki bağların ilişkilerine ait bir döküm sunmayı hedefler. Bu bağlamda, literatür taraması yoluyla, ütopya ve distopya kavramları arasındaki benzerlikler ve farklar ile kavramların birbirlerinin tanımlarını ve çalışma alanlarını besledikleri noktalar irdelenir. Öncü figürlerin mekân bağlamında öne çıkan öneri ve vurguları tartışılır, örtük ilişkiler değerlendirilir. Çalışma, distopya mimarlığının mekân ölçeğinde umut ve trajedinin izini sürerek, geleceğe ilişkin özgün bir mekânsal kavrayış geliştirilebilmesine odaklanır. Greene ütopya ve distopya kavramlarının anlamsal benzerlik ve farklılıklarına, Zahrani ütopyanın sonuna, Pereira mimarlığın distopik kurgu yazımındaki rolüne, MacLeod ve Ward çağdaş şehirlerdeki distopik öğelerin ilişkilene biçimlerine, Was, bilimkurgudaki mimari detaylara, Knutz tasarım kurgusundaki yeni tipolojik arayışlara, Coleman mimarlıkta ütopyanın kronikleşen sorunlarına, Crosbie ütopya ve distopyadaki ana figür arayışına, Schneekloth dünyayı yeniden üreten ve bozan temalara, Kraftl konut bağlamında umut ve hazzı, Sprecher ve Leblanc atopyaya, Scott tekno-ütopyaya, Mihailescu distopik kurguya, Miller feminist ideolojideki post-apokaliptik umut etme biçimlerinin distopik yanına ve Picon, şehir üzerinden yakın geleceğin temalarının okunma biçimlerine değinir. Bu doğrultuda, distopik kolajların, geçmiş ve şimdiki zamandan yoğun biçimde beslenen ve yüzeyssel önyargıların aksine, gerçekliğe büsbütün bağlı temalar üzerinden geliştirilebildiği sonucuna varılır. Distopya mimarlığı, ütopya mimarlığının bir karşıtı değil, bir ardılı olarak varlığını sürdürmekte ve fütüristik temaları, mevcut değişkenler üzerinden yorumladığı ölçüde mekânsal bir devingenlik kazanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Distopya Mimarlığı, Fütüristik Mimarlık, Distopik Mekân, Atopya, Tekno-Ütopya

ABSTRACT

The study seeks an answer to the question of "What are the design potentials of dystopian architecture in the near future?" and aims to present a breakdown of the relations between the related potentials. In this context, the similarities and differences between the concepts of utopia and dystopia and the points where the concepts feed each other's definition and fields of study are examined through literature review. The prominent suggestions and emphases of the leading figures in the context of space are discussed, and implicit relationships are evaluated. The study focuses on developing an original spatial understanding of the future by tracing hope and tragedy at the spatial scale of dystopian architecture. Greene, on the semantic similarities and differences of the concepts of utopia and dystopia, Zahrani on the end of utopia, Pereira on the role of architecture in dystopian fiction writing, MacLeod and Ward on the way dystopian elements in contemporary cities are associated, Was on architectural details in science fiction, Knutz on new typological searches in design fiction, Coleman on the role of architecture in dystopian fiction writing. problems, Crosbie to utopia and the search for the main figure in dystopia, Schneekloth to the themes that reproduce and distort the world, Kraftl to hope and pleasure in the context of housing, Sprecher and Leblanc to atopia, Scott to techno-utopia, Mihailescu to dystopian fiction, Miller to the dystopian side of post-apocalyptic hope forms in feminist ideology and Picon refer to the ways in which the themes of the near future are read through the city. In this direction, it is concluded that dystopian collages can be developed over themes that are completely dependent on reality, as opposed to superficial prejudices that are heavily fed from the past and present. Dystopian architecture continues to exist as a successor rather than an opposite of utopia architecture, and gains spatial mobility to the extent that it interprets futuristic themes through existing variables.

Keywords: Dystopian Architecture, Futuristic Architecture, Dystopian Space, Atopia, Techno-Utopia

¹ Corresponding Author: Trakya University, gencaycubuk@trakya.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-7908-976X

GİRİŞ:

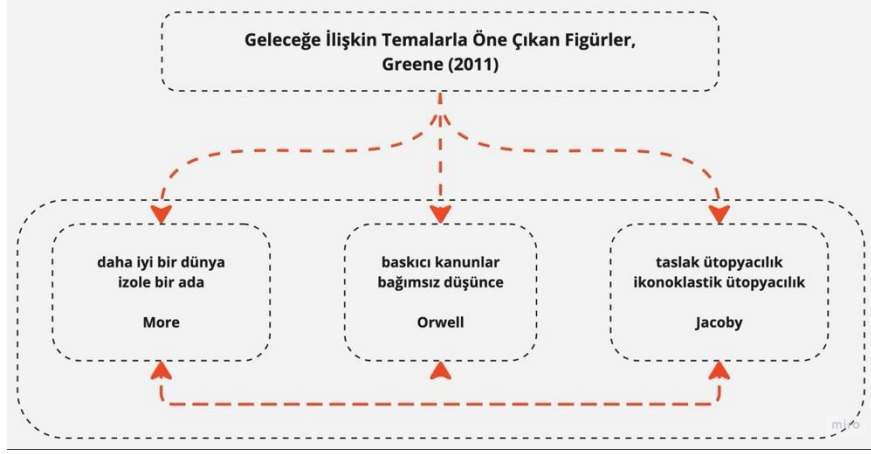
Distopya mimarlığı, çağdaş kuramcılar tarafından yakın gelecekteki tasarım potansiyelleri açısından sıklıkla irdelenen bir tema olarak öne çıkmaktadır. Çalışma, distopya mimarlığının potansiyellerinin irdelenebilmesi için mekan ölçeğinde umut ve trajedinin sözlük anlamlarının izinin sürülmesine odaklanırken geleceğe ilişkin özgün bir mekânsal kavrayış geliştirilebilmesine değinen çalışmalar arasındaki kavramsal bağları inceler. Ütopya ile distopyanın, birbirlerinin çağdaş tanımlarını şekillendiren özerki sebebiyle, öncelikli olarak, “distopya için ütopya” bağlamının irdelenmesi gerektiği görülür. Bu bağlamda, mekân ölçeğinde distopik kompozisyonun tutarlı biçimde izini sürebilmenin, distopya mimarlığının ütopya odaklı üretim alanlarından beslenmekle ve distopik temaların yakın gelecek potansiyellerini irdelemekle doğrudan ilişkili olduğu sonucuna ulaşılır.

1. Distopya için Ütopya

Distopyanın çağdaş mimarlık kuramcıları tarafından hala sıklıkla tartışmaya açılan bir kavram olması, geleceğe ilişkin sunduğu kavramsal palette, geçmişten ve ütopyanın sağladığı esneme alanlarından beslenmesiyle ilişkilendirilmektedir (Vidler, 2019). Çağdaş mimarlıkta distopyanın yerinin sorgulanmasına yoğunlaşan kuramsal çalışmalarda öncü bir figür olarak öne çıkan Vidler’in (2019), Archigram, Superstudio, Archizoom gibi ütopyacılara özel teknoloji markalarını mimarlıkla bütünleştirmek ve pazarlamak için pop mekânizmalarını kullanmalarına ilişkin eleştirileri, Savorra’nın (2019) mega strüktürlerin yeni tatil habitatları olarak kullanılmasının tuhaflığı hakkındaki yorumları, Sadler’in (2019) çevreyi dönüştüren mekânsal oyunların postmodernist gücüne ve modernizmin karşısındaki anarşist etkisine dair vurguları ve Biraghi’nin (2019) yakın geleceğin kamusal mekânlarında distopyanın bir kurgu olarak değil açıkça yaşanan bir gerçeklik olarak görüleceğine dair hatırlatmaları bu bağlamda verilebilecek güçlü örnekler arasındadır.

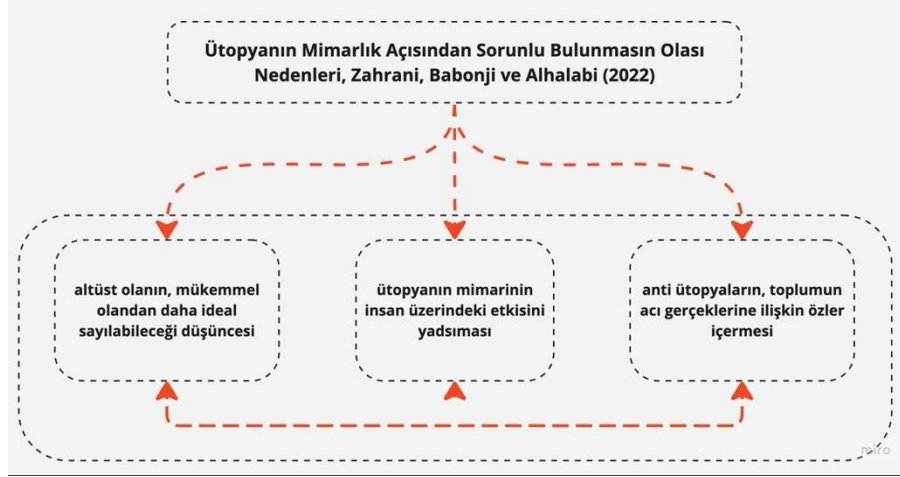
Ütopyanın şekillendirilebilir ve esnek bir kavram olduğuna değinen Greene (2011), terimin ideal bir topluma atıfta bulunabileceğini, ancak bu toplumu neyin oluşturduğu konusunda her zaman bir anlaşmazlık noktasının bulunacağını hatırlatır. Gerçek bir ütopyanın var olup olmadığı ve özellikle de kalıcı olup olmadığı, özellikle komünizmin çöküşünden sonraki dönemde sıklıkla tartışılmıştır. Bu noktada Greene, Jacoby’nin “taslak ütopyacılık” ve “ikonoklastik ütopyacılık” olarak ayırdığı iki yaklaşımı yerine göre kullanmanın anlamlı olacağını varsayar. Taslak ütopyacılık politikacıların zihninde geçici bir süreliğine var olurken, ikonoklastik ütopyacılık toplulukları oluşturan bireylerin zihninde uzun vadeli açılımlarıyla türeyen bir kavram olarak öne çıkar. Ütopyanın, Yunanca “yok yer” anlamına gelmesinden hareketle, bu kavramın kısa ömürlü mayalanma alanlarını temsil ettiğini düşünen Greene, ütopyaların tarihsel anlatılar içinde, çoğunlukla, yeniden inşa edilmiş bir geçmişe veya uzak bir yere ilişkin nostaljik projeksiyonlar olduğunu hatırlatır. Şimdiki zaman ve gerçek yerine, uzak bir yerde icat edilmiş bir şimdiki ya da geleceği temsil eden ütopyalar, distopik temalarla iç içe geçtikçe trajikleşir ve bu zıtlık, gerçeklik algısını artırır. Greene, More’un Ütopya’sının daha iyi bir dünya tasvir etmek için izole bir ada yarattığını, Orwell’in 1984’ünün ise baskıcı kanunlar ve bağımsız düşüncenin boğulmasıyla karakterize edildiğini vurgular (2011) (Resim 1).

Resim 1. Greene'in (2011) tanımına göre geleceğe ilişkin temalarla öne çıkan figürler. Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Zahrani, Babonji ve Alhalabi (2022), yıllar boyunca "ütopya" kavramının mimarlık açısından problemlili bulunmasının temel sebebinin, herhangi bir hayali ideal toplum tahayyülünün ancak "alt üst olmuş bir dünya" olarak ifade edilebileceği görüşüne bağlandığına değinir. İlişkili olarak, 1. Dünya Savaşı'ndan sonra planlı ve mimarların halk üzerinde tehlikeli deneyler yapma gücüne sahip uygulayıcılar gibi davrandıkları evrede, "ütopya" kavramının abartılı, hırslı, ayrıntıları önemsemeyen ve mimarın insan üzerindeki etkisini tamamen göz ardı eden bir yaklaşımla kurgulanması da dikkat çekicidir (Zahrani, Babonji ve Alhalabi, 2022). Distopya kelimesi ise eski Yunancadan gelmekte, "kötü manzara" ifadesini karşılamakta ve Anti-Ütopya olarak da adlandırılmaktadır. Bir distopya örneğinin, belirli bir topluluğun veya toplumun parçası olmanın acısını içerdiği söylenebilir (Resim 2).

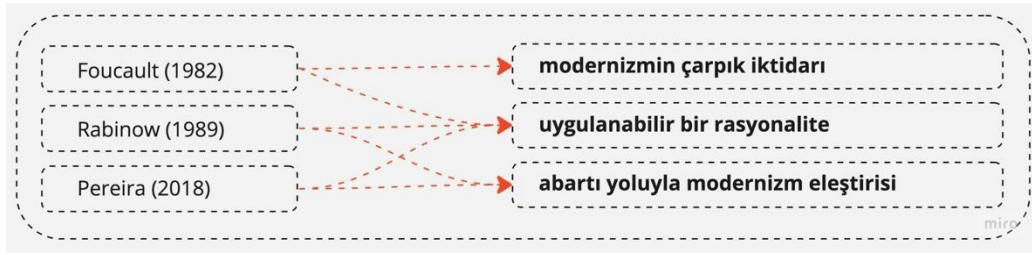

Resim 2. Zahrani, Babonji ve Alhalabi'nin (2011) tanımına göre ütopyanın mimarlık açısından sorunlu bulunmasının olası nedenleri. Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2. Mekân Ölçeğinde Distopik Kompozisyon

Mekân ölçeğinde distopik kompozisyon, Pereira'ya göre (2018) eylem alanına ilişkin her hamlenin birbiriyle ilişkili olduğu bir modernizm sorgulaması olarak görünürlük kazanır. Pereira (2018), mimarlık tarihinin özünde politik olduğunu ancak bunun partizan bir eğilimle karşılaştırılmaması gerektiğini vurgular. Marksizme duyulan sempatinin, geçmişi reddetme güdüsünden beslenen bir modernizm sempatisiyle ilişkili olduğunu belirtir. Öte yandan modernizmin kendi dilini ve kavramsal havuzunu yaratarak geleneksel kavrayış biçimlerinden farklılaşması, onun başka yeni problemleri doğurduğu

anlamına da gelmektedir. Pereira'ya göre, sıradan vatandaşların temel sorunlarını göz ardı etmesiyle de anılan 20. yüzyıl modernizminin ilk çeyreğindeki problemleri abartılı varyasyonlar yoluyla görünür kılmak, distopik bir kompozisyonun temel amacı olabilir. Bu yaklaşım, Rabinow'un (1989) French Modern'de vurguladığı, bilim ve rasyonalite ile sıradan yaşam arasında bir orta yol bulunabileceğine ilişkin görüşten ayrışır ve yeni bir toplumsal düzenlemeyi mümkün kılan belirli rasyonalite biçimlerinin analiz edilmesinin, sıradan vatandaşların sorunlarının çözülmesinde yetersiz kalabileceğine dair ifadeler sunar. Foucault'nun Rabinow ile röportajında, modernizmin kısıtlayıcı ve sorunlu yanına mekân tasarımı üzerinden değindiği kısım, özgürlüğün bir pratik olması sebebiyle, bir tasarım ürününün özgürleştiriciliği hakkında konuşulamayacağına dair görüşlerle çerçevesizdir. Bu görüşe göre, mimarlık da modernizm gibi yüzeysel bir iktidar tanımlayarak geçici bir bilgi üretimini teşvik etmekten fazlasını yapmamaktadır (Foucault, 1982) (Resim 3).

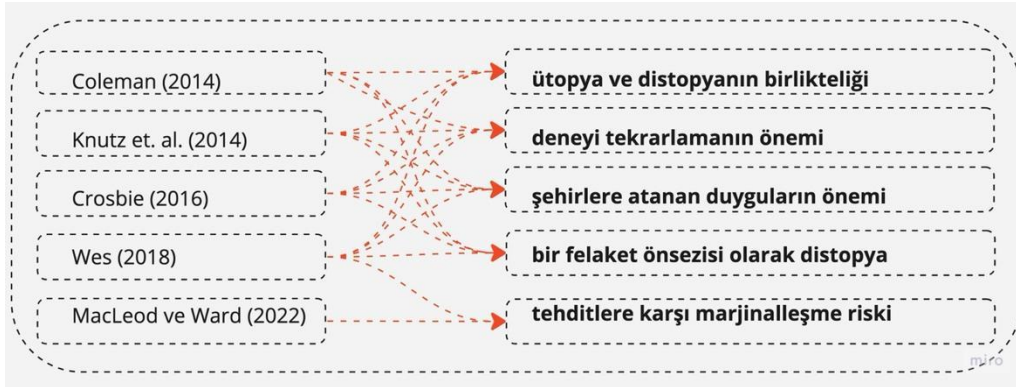
Resim 3. Foucault, Rabinow ve Pereira'nın ütopya/distopya tartışmalarıyla ilişkili olarak odaklandığı temalar arası ilişkiler. Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bu konuya, medyanın geleceğe ilişkin temsilleri üzerinden yaklaşan Was (2018), filmlerdeki ütopyik ve distopik yaklaşımların ele alınmasının, geleceği tahmin etme açısından şaşırtıcı derecede verimsiz sonuçlar sunduğunu belirtir. Mevcut sorunların ve fırsatların vasat birer yansıması olarak resmedilen bu kurgularda, Batı uygarlığının ve kültürünün, sanki herhangi bir alternatifleri yokmuş gibi bir anlayışla izletildiğine değinir. Was'a göre (2018) benzer çalışmalar, bu tür ütopyalar ve distopyaların geleceği tahmin etme veya yönetme konusundaki beceri eksikliğini, bilimsel ve teknik uygarlığın ıstırabı karşısında yavaş yavaş yayılan bir felaket önsevisini temsil ederek kapatmaya çalışmaktadır. Crosbie (2016) ise, New Harmony, Indiana gibi ütopyik toplulukların ve Frank Lloyd Wright'ın Broadacre Şehri gibi ütopyaların, mimarının insan davranışını şekillendirmedeki rolüne odaklandığını vurgular. Bu tür alanların mimarisi, adaletin, özgürlüğün, mahremiyetin, maneviyatın, uyumun ve mutluluğun elde edilebileceği mekânlar sunabileceği gibi, endişe, korku, baskı, yabancılaşma, gözetleme, manevi baskı, uyumsuzluk ve devletin veya şirketin ezici gücünün hissedilmesi gibi duyguları da tetikleyebilir. Orwell'in 1984'ü ve Huxley'in Cesur Yeni Dünya'sı bu bağlamda en bilinen örnekler arasındadır. Bunlar, aynı zamanda çağdaş birer mekânsal deney olarak öne çıkan çalışmalardır. İlişkili olarak, Knutz, Markussen ve Kristensen (2014) ise, deneyin gerçeklikle ilgili imgelerimizi ve dünyanın oluşumuyla ilgili bilimsel teorilerin geçerliliğini anlamak için yararlı olan temel bir insan becerisi olduğunu vurgularken, deneylerdeki kurgunun rolü hakkında çok az bilgi sahibi olduğuna değinir. Deneyleri destekleyen metaforları oluşturan ve geliştiren kurgu süreçlerinin amacı mimarideki kurgu süreçlerinden farklı olabilir (Knutz ve diğ., 2014).

Mimarlığın konfor ve eğlenceyi ön plana alarak sunduğu ütopyik kompozisyonlar kadar, gerilim ve endişeyi çarpıştırarak vurguladığı distopik kurgular da yanıltıcıdır. Burada doğrudan çalışma alanının dinamiklerini sorgulamak yerine, onun ilişkileneceği zeminini genişletmek akılcı bir hamle olabilir. Bu noktada, ilk akla gelen ilişkili alanlardan biri şehircilik olacaktır. Coleman (2014), ütopyik ve distopik kurguların inşası için şehirciliğin en az mimarlık kadar gerekli olduğuna değinir. Ütopyanın geçmişten beslenen yanı, şimdiyle ne kadar ilgili olursa olsun, onun sürekli olarak arşivci vasfını sergilemek için nokteler ve çıkarımlar sunmasına yol açmaktadır. Geleceğin biçimi üzerine defalarca, devingen bir

sistem üzerinden düşünebilmek ütopyanın başlıca kaygısı olarak görünürken, insan hayatındaki örtük dram biçimleri ise, tasarımcıları ütopyanın temsil etmekte yetersiz kaldığı bulanık alanların ancak distopya ile temsil edilebileceği sonucuna götürür. Hem ütopyanın hem de distopyanın, geçmişle yoğun biçimde ilgilenen bağlarına ek olarak şimdiden ve gelecekte bahsetmeleri, onları çift değerli kılmaktadır. Bu ikilik, geleceğin ancak geçmişin dramı ve sevinci üzerinden okunabileceği anlamına gelir. Bu da tüm yenilikçi sahne ve karakterlerin, modernize edilmiş birer fosil olduğunu anlatır. Çok katmanlılık bir seçenek değil, zorunlu bir sonuçtur (Coleman, 2014).

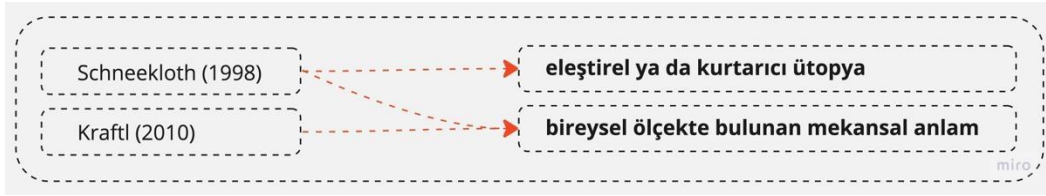
Katmanlaşmayı ve melezliği gözardı eden tasarım yaklaşımlarının insana yabancılaşma riski taşıdığına ilişkin görüşler, bu yabancılaşmanın fiziksel yakınlıkla ilişkili olmadığı fikri ekseninde şekillenir. MacLeod ve Ward (2002), kent araştırmaları alanındaki güncel literatürün önemli bir kısmının, çağdaş kentin artık insana fiziksel olarak yakın ancak kurumsal olarak yabancılaşmış, ütopyik ve distopyik alanlardan oluşan düzensiz bir yama sunduğuna değinir. Bu bağlamda, bakımlı şehir köyleri, güvenli malikaneler ve moda uyumlu şekilde soylulaştırılmış şehir içi yerleşim bölgeleri, çeşitli yaşam tarzı fantezilerini sağlamak için agresif satış politikaları yoluyla, pastoral manzaralar olarak pazarlanmaktadır. Benzer biçimde, birçok şehir merkezindeki siteler, şehir kullanıcılarına genellikle kentsel sivil yaşamla ilişkilendirilebilecek sahte özgürlükler sağlama vaadiyle satışa sunulur. Kamusal alanların distopyik tehditlerden açıkça nasıl ayrıştırıldığına dair güvenceler verilir. Fakirlerin, evsizlerin ve suçluların giderek çoğaldığı bir şehirde, artan sosyal ve politik huzursuzlukla karakterize edilen ve marjinal boşluklarla işaretlenmiş alanlar, terk edilmiş sanayi siteleri, gettolar ve gecekondu mahalleleri olarak tanımlanır ve bu tanımlar zamanla kökleşir (MacLeod ve Ward, 2022) (Resim 4).

Resim 4. Coleman, Knutz ve diğ., Crosbie, Wes ile MacLeod ve Ward'ın ütopya/distopya tartışmalarıyla ilişkili olarak odaklandığı temalar arası ilişkiler. Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Schneekloth (1998), Coleman'ın yaklaşımındaki distopyik kurguların yanılıcılığına ilişkin vurgunun aksine, ütopyik yaklaşımların yanılıcılığına değinen bir perspektif sunar. Bir yapıtın kamuoyunda tartışılmasına imkan verecek bir diyalog zemininin inşa edilmesinin, mekânsal bağlamda ütopyanın vadettiği çarpıcı resimlerden daha anlamlı bir sonuç üretebileceğini vurgular. Bu bağlamda, tasarım alanlarında "eleştirel" ve "kurtarıcı" olarak iki farklı ütopyacı çalışma türünden söz eder. Bir eleştirinin birincil amacının, görünmeyen bir şeyi görünür kılmak olduğunu; görsel imgeyi ve temsil biçimlerini kullanarak izleyiciye dünya hakkında görmediği ya da belki de çoğu zaman görmek istemediği bir şeyi "göstermek" için gündemi deşmek olduğuna değinir. Kurtarıcı çalışma ise, eleştiriyi aşmaya ve yeni bir şeyin gündeme gelmesine odaklanmaktadır ki bu yaklaşım, mekânların nasıl farklı olabileceğini göstermek, insanlarla dünyanın hangi alternatif şekillerde ilişki içinde olabileceğini irdelemek ve insanlarla yer arasındaki ilişkiyi iyileştirmek için çalışmakla ilgilidir. İki durumda da geçerliliğini koruyan temel tehlike ise, bir kişiye veya kuruma ait ütopyik bir vizyonun dayatılması yoluyla o mikro dünyanın gerçekliğinin dar bir perspektif üzerinden inşa edilmesidir. Schneekloth, bu tehlikeyi bertaraf etmenin en etkili yolu olarak yapıtın kamuoyunda tartışılmasına imkan veren bir diyalog zemininin inşa edilmesi

olduğunu belirtir. Öte yandan ilgili toplulukların yeni bir dünyayı yapma ve bozmaya katılımı kadar, hayali düşünme ve metaforlaştırmaya karşı olan tutumu da bu süreçlerin işlerliğinde belirleyici olmaktadır. Mimarideki ütöpk jest ise, yıkıcı ve totaliter olmakla eleştirilen rasyonalist ütopyacılıkla birebir aynı olmamakla birlikte, görüntülere bağlıdır. İmgeler metinlere dönüşür ve çalışmaya başlar. Bu yolla izleyici duyularına güvenir ve onlardan gelen çıktılara inanır. Gerçeklik ve gerçektışılık, duylara hitap eden ütöpk ve distöpk temsiller aracılığıyla artık içiçe geçebilmektedir. Alternatif hayali geçmişler ve olası gelecekleler bir içgörü yaratma sürecine katkıda bulunabilmektedir. Schneekloth, bir yapıtın kamuoyunda tartışılmasına imkan verecek bir diyalog zemininin inşa edilmesinin önemine odaklanırken Kraftl (2010), ütöpk ve distöpk mekânların yoğunlaştırılmış anlam ve bağlamının ancak bireysel ölçekte en üst derecede yaşanabileceği düşüncesini vurgular. Viyana'daki konut bloğu olan Hundertwasser-Haus üzerinden mimarlık ve ütopya ilişkisini inceleyen Kraftl, çağdaş coğrafyaların mimariye, zayıf ilişkilere ve teşhire yer bırakmadığı bir çağda, hareketlerin analitik motifini kullanan çağdaş konut yapılarının ütöpk umutlarla, ütöpk dürtülerle, öfori ve neşe ile ya da tam aksine, belirgin bir duygu tarafından kuşatılmamış özel anlarla örülü zaman dilimlerini en yoğun biçimde sunabildiğine değinir (Resim 5).

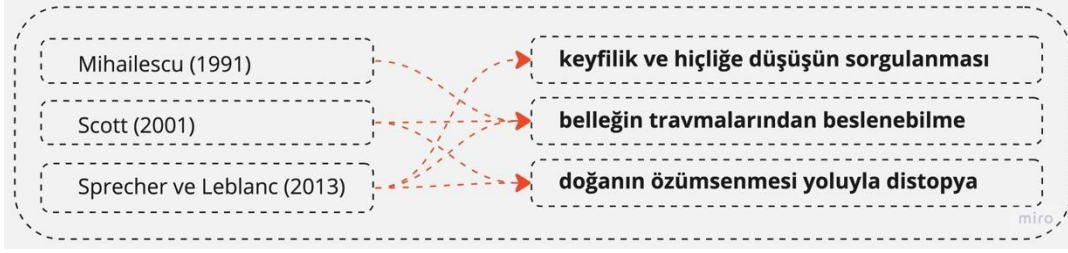
Resim 5. Schneekloth ve Kraftl'in ütopya/distopya tartışmalarıyla ilişkili olarak odaklandığı temalar arası ilişkiler. Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3. Distopya Mimarlığının Yakın Gelecek Potansiyelleri

Ütopya ve distopyanın birbirlerini beslemeye imkan veren ve çeşitli ikilikler içeren temsilleri, bireysel ve toplumsal ölçekte, "atopya" ve "tekno-ütopya" gibi türevlerin daha sık gözlemlenmesine de yol açar (Sprecher ve Leblanc, 2013). Bu yaklaşıma göre enformasyon, fiziksel mekândan daha hızlı akan ve ondan daha çabuk şekil değiştiren bir kavram olarak yeni bir mekânsallık kavrayışının kapısını aralar. Bilgi teknolojilerinin geçirdiği mutasyonlar aracılığıyla mimarların kültür ve doğa arasındaki ilişkiye dair algımızı yavaş yavaş dönüştürdüklerini vurgulayan Sprecher ve Leblanc (2013), Hannes Meyer, Ludwig Hilberseimer ve Archizoom üzerinden, doğal varlıklardan yararlanmaya yönelik ütöpk inancın distöpk bir yaklaşıma dönüştüğüne değinir. Ütopya ve distopya ikiliğinin iki asrı aşmayan bir çalışma ve tartışma alanına işaret ettiğini hatırlatan Scott (2001), bu ikiliği kentler üzerinden okumanın, alt ölçekteki mekânsal çıkarımlardan daha anlamlı sonuçlar üretebildiğine değinir. Scott'a göre, New York'un geçmişte yaşadığı ve halen yaşamakta olduğu kentsel krizi avangart motiflerle ve geçici sayısız bellek kaybıyla unutturmaya çalışması buna iyi bir örnektir. Scott, bu yaklaşımın Amerikan kültürel emperyalizminin, hemen her üretimi için benzer bir yanıltıcı korelasyonla uyguladığı sunum stratejilerinin bir sonucu olduğunu vurgular. Bu yaklaşıma göre, modern bir mimari ifade tarzının işlevsel ve ekonomik özellikleri kullanıcıya sunulurken, kapitalizmin en gelişkin formunun gereklerine de uygun olarak, rüyaları, hırsları ve hazları besleyen bir dil geliştirmek gereklilik olarak görülmektedir. Ütopya ve distopya, belleği reddeder gibi görünüp yüzlerini geleceğe dönerken, belleği en çok kullanan ve onun yarattığı travmalardan en çok beslenen iki yaklaşım olarak öne çıkmaktadır (Scott, 2011). Mihailescu (1991), gerçek ile kurguyu ayırt edememenin, bu göstergelerin kullanıcılarını artık dünyanın tüm verilerini onları birer sinyal olarak kullanmaya ittiğine değinir ve distopyaların birer "hiçliğe düşüş" vakası olduğunu belirtir. Anlam, bireyselliklerini yitirmiş bireylerden oluşan bir nüfusa verilen emirlerin tepkileri üzerinden inşa edilirken özgürlük yeniden sınanır ve özgürlüğün bireyin mutluluğundaki rolüne ilişkin çıkarımlar her geçen gün dönüşmüş olur. Keyfi olanı olmayandan ayırt etme yeteneği

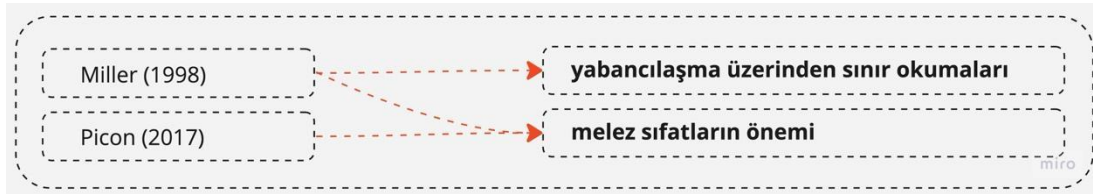

ortadan kalktığında totaliterliğin çok daha geniş bir yayılma alanı bulacağını hatırlamak, yakın geleceğin distopik temsillerinin alacağı biçimler konusunda fikir verici olabilir. Distopik bir dünyanın mükemmelliğinden söz etmek, içindeyken kavranamayacak, ancak o evreye ulaşılan kadar aşılacak adımlar irdelendiğinde kavranabilecek bir olasılık olarak varlığını korur (Resim 6).

Resim 6. Mihalescu, Scott, Sprecher ve Leblanc'ın ütopya/distopya tartışmalarıyla ilişkili olarak odaklandığı temalar arası ilişkiler. Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Miller'ın (1998) feminist ütopya/distopyacı tür hakkındaki söylemleri ise bu iki bakışın sosyolojik hassasiyetleri temsil etmekteki rolü üzerine fikir vererek, distopyanın mekânsal potansiyellerinde kimliğin rolüne ilişkin tartışmaları derinleştirir. Miller'a göre (1998) feminizm, bilimkurgu, ütopyik ve distopik düşüncenin kesiştiği bir "kesişim" alanında, kimliklerin hiyerarşik tanımları ve yabancılaşmanın tartışılması, tasarımda sınırların sorgulandığı çalışma alanlarının desteklenmesi ile örtüşmektedir. Örnek olarak, Lost in Space'te Barr'ın düşüncenin melezliğine de dikkat çekişini ve Butler'ın çoğulcu bakışını ele alan Miller, sınıf bilinci gibi ağır hassasiyetlerin ütopyik ve distopik düşünceyle içiçe geçtiğinde, ezberlenmiş karamsarlıkların yapıcı adımlara dönüşebileceğine dair vurgusuyla öne çıkar. Miller'a göre, postmodern kültürün distopik unsurları, birer sosyolojik derinlik kazanabildikleri ölçüde değerlidir. Picon (2017), modern mimarinin ve şehirciliğin gündelik hayatın pratikliklerini hiçe sayması gibi eksikliklerin, salt ütopyik veya distopik bir kavrayışla tamamlanamayacağını belirtir. Herhangi bir mimariyi "ütopyik" olarak adlandırma fikrinin, ancak on dokuzuncu yüzyıl ütopyik düşüncesinin mirası ile yirminci yüzyıl modernist şehircilik ve mimarlık projeleri arasındaki bağlantı yeniden düşünüldüğünde anlam kazanabileceğine değinir (Resim 7).

Resim 7. Miller ve Picon'un ütopya/distopya tartışmalarıyla ilişkili olarak odaklandığı temalar arası ilişkiler. Yazar tarafından oluşturulmuştur.

SONUÇ:

Distopya mimarlığı ve distopik mekân üzerine çalışan eleştirmen, kuramcı ve mimarların çalışmalarında, ütopyanın, distopyanın bir öncülü olarak ele alındığı görülür. Bu yaklaşım, ütopyanın sosyolojik perspektifindeki iyimser özleri sorunsallaştırarak insan-mekân ilişkisindeki trajedinin daha görünür kılınmasına aracılık eder. Ütopyanın kavramsal paletinde büyük bir yer işgal eden umut, haz ve hırs temaları, inceldikçe sivrilir, kırılmalı ve yeni, yer yer tartışmalı trajik biçimlere bürünür. Bu bağlamda, mekân ölçeğinde distopik kompozisyonun sunacağı potansiyellere ilişkin aşağıdaki sonuçlara ulaşılır:

- Ütopyalar ve distopyalar, geleceği tahmin etme veya yönetme görevini üstlenmek yerine, bir felaket önsezisini temsil eden kolajlar sunduklarını kabul ettikleri ölçüde, gerçeğin birer yansıması olabilmektedir. Bu bağlamda uygarlığın, salt yıkıcı ve çarpık öğelerden oluşmayan, insanın mekândaki varlığını anlamlandırma gayesi de taşıyan özlerden oluştuğunu dikkate almak önem kazanır.

- Gelişkin bir distopik kurgu, adalet, özgürlük, mahremiyet, maneviyat, uyum ve mutluluk temalarını, endişe, korku, baskı, yabancılaşma, gözetleme, manevi baskı, uyumsuzluk ve erklerin eziciliği temalarının büsbütün karşısında olarak konumlandırmak yerine, şimdiki zamanı resmetme hassasiyeti taşıyan bir birlikteliğin temsiline eğilir.

- Ütopyanın ve distopyanın çift değerli olma durumu, geçmişe dair nostaljik çıkarımların yanıltıcı ağırlığını hafifletebilir. Geleceğin mekânlarına ilişkin tasarım süreçlerinde gerçeği temsil etmeye yaklaşmanın bir yolu olarak, geçmişin trajedisi ve sevincinin birlikte okunması etkili bir adımdır. Modernize edilmiş mekân fosilleri, geleceğin çok katmanlılığını temsil etmekte yetersiz kalabilir.

- Distopik mekânlara ilişkin potansiyel temsillerin canlı öncülleri, teknolojik değişkenlerden önce ekonomik değişkenlerin yarattığı dengesizlikler ve çarpıklıklar üzerinden okunabilmektedir. Bunun en somut örneği, kamusal alanlarda ve güvenli sitelerde görülebilir. Bu mekânlardaki görünür ve görünmez sınırlar, duvarlar, çitler, turnikeler, emniyet şeritleri aracılığıyla çizilirken, dışarıda bir düşman olduğu ve ancak korunaklı sınırlar dahilinde güvenli olunabileceği algısını pekiştirir.

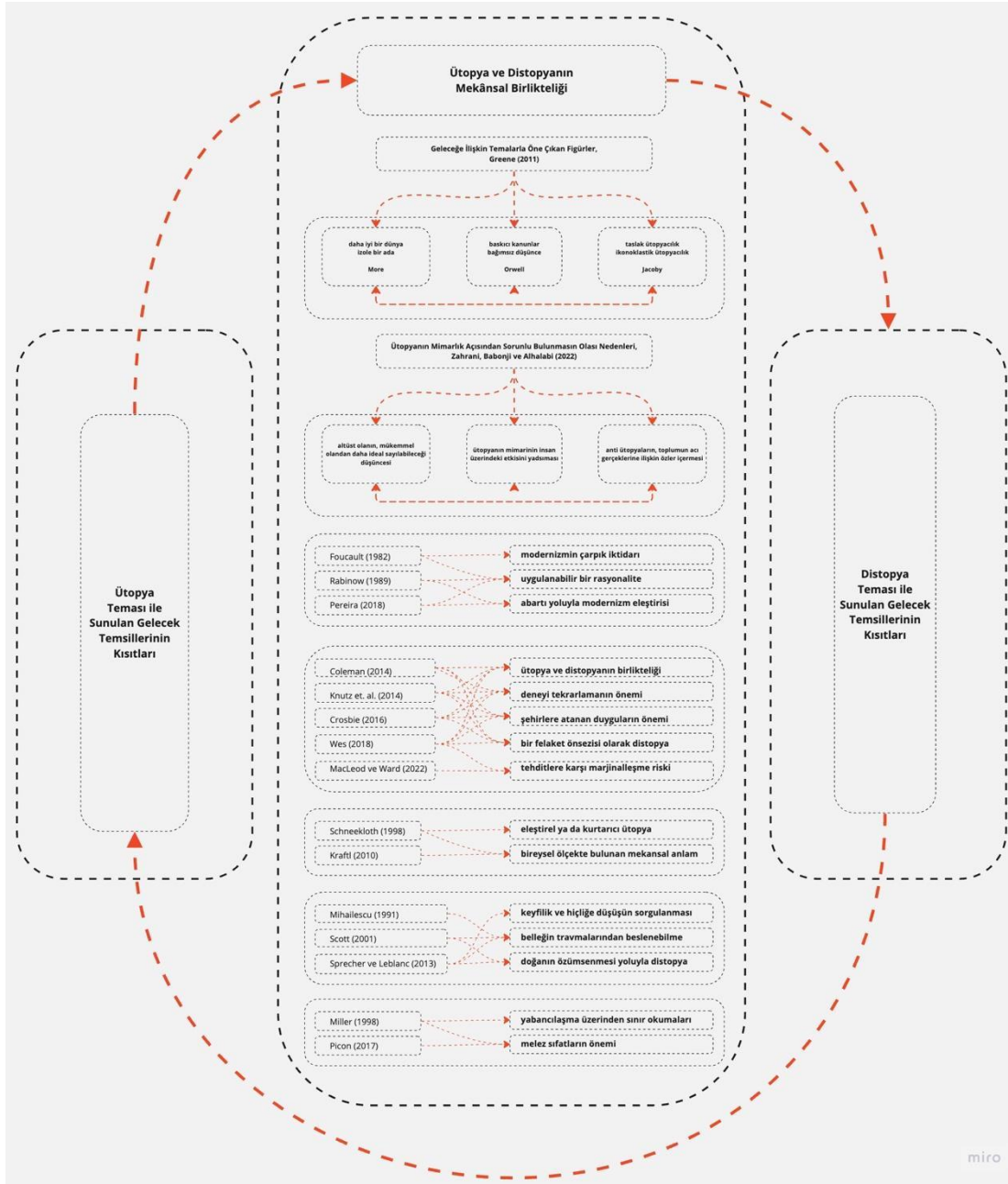
- Şimdiki zamanda yaşanan ütopyik ve distopik ikilikler, pazarlama araçları yardımıyla, her seferinde daha ilgi çekici imgeler ve vaatler içerecek biçimde yeniden sunulur. Güvenlikli ve tekinsiz, özgür ve bağımlı, ferah ve sıkıştırılmış arasındaki zıtlık, daha “estetik” biçimde hem artırılır hem de silikleştirilir.

- “Kurtarıcı” ütopyik çalışmanın, “eleştirel” ütopyik çalışmayı aşmaya odaklanması, “insan için mekân” odaklı tasarım süreçlerine yardımcı olabilir.

- Rüyalari, hırsları ve hazları besleyen bir dil geliştirmek bir çağ hastalığı olarak görülmeden önce, distopik kompozisyonların umut, dürtü, öfori ve neşe arayışına dayalı mekânsal kaygıların irdelenmesine aracılık eden birer fon olarak çalışabileceği vurgusu, tasarım inisiyatifleri yardımıyla kitlelere aktarılabilir. Distopik bir dünyanın barındırdığı zıtlıklardaki mekânsal besleyicilik, çoğulcu sanat etkinlikleri ile mekân kullanımına yönelik çözümlerde somutlaştırılabilir. On dokuzuncu yüzyılın ütopya düşüncesinin mirası ile yirminci yüzyıl modernist şehircilik ve mimarlık projeleri arasındaki bağlantı, tasarım yarışmaları, mekân sorunlarına odaklanan kent forumları, yerel yönetimlerin ve sivil inisiyatiflerin ortaklaşa çalışmaları yardımıyla irdelendikçe, distopik kompozisyonların kamusal mekân kullanımına sosyolojik bir derinlik sağlayabileceği alanlar oluşturulabilir (Resim 8).

Resim 8. Distopyanın mekânsal geleceğinin tartışılabilmesi için ütopya ve distopya teması ile sunulan gelecek temsillerinin kısıtlarının incelenmesi ve bütüncül bakış. Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Etik Standart ile Uyumluluk

Çıkar Çatışması: [TR] Yazar / yazarlar, kendileri ve / veya diğer üçüncü kişi ve kurumlarla çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

[EN] There is no conflict of interest between the authors or any third party individuals or institutions.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma için etik kurul iznine gerek yoktur.

Finansal Destek: Bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA:

- Biraghi, M. (2019). "Reality as Utopia: Urban Contemporary Visions" in Dario Donetti, ed., *Architecture and Dystopia Florence: Kunsthistorisches Institut*
- Coleman., N. (2014). The Problematic of Architecture and Utopia. *Utopian Studies*, 25(1), 1–22. <https://doi.org/10.5325/utopianstudies.25.1.0001> s.20
- Crosbie, M.J. (2016). *Playing the Starring Role of Utopia/Dystopia: Architecture in Film*. s.1
- Foucault, M. (1982). *Space, Power, and Knowledge*, Paul Rabinow'la söyleşi, çev. Christian Hubert, Skyline, 245.
- Greene, V. (2011). Utopia/Dystopia. *American Art*, 25(2), 2–7. <https://doi.org/10.1086/661960> s. 2
- Knutz, E., Markussen, T., Christensen, P. (2014). The Role of Fiction in Experiments within Design, *Art & Architecture - Towards a New Typology of Design Fiction*. *Artifact*. III. 8.1. - 8.13. [10.114434/artifact.v3i2.4045](https://doi.org/10.114434/artifact.v3i2.4045).
- Kraftl, P. (2010). Architectural Movements, Utopian Moments: (In) Coherent Renderings Of The Hundertwasser-Haus, Vienna. *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography*, 92(4), 327–345. <http://www.jstor.org/stable/40981002>
- MacLeod, G., & Ward, K. (2002). Spaces of Utopia and Dystopia: Landscaping the Contemporary City. *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography*, 84(3/4), 153–170. <http://www.jstor.org/stable/3554313>
- Mihailescu, C. A. (1991). Mind the Gap: Dystopia as Fiction. *Style*, 25(2), 211–222. <http://www.jstor.org/stable/42945903> s. 218
- Miller, J. (1998). Post-Apocalyptic Hoping: Octavia Butler's Dystopian/Utopian Vision. *Science Fiction Studies*, 25(2), 336–360. <http://www.jstor.org/stable/4240705>
- Pereira, V. (2018). Does architecture play a significant role in modern utopian/dystopian writing?. [10.13140/RG.2.2.13041.12644](https://doi.org/10.13140/RG.2.2.13041.12644). s. 330
- Picon, A. (2017). Notes on Utopia, the City, and Architecture. *Grey Room*. 68. 94-105. [10.1162/GREY_a_00222](https://doi.org/10.1162/GREY_a_00222).
- Rabinow, Paul. (1989). *French modern : norms and forms of the social environment*. Cambridge, Mass : MIT Press
- Sadler, S. (2019). "Games without Frontiers" in Dario Donetti, ed., *Architecture and Dystopia Florence: Kunsthistorisches Institut*
- Savorra, M. (2019). "Leisure in a Time of Utopia," in Dario Donetti, ed., *Architecture and Dystopia Florence: Kunsthistorisches Institut*
- Scott, F. D. (2001). Architecture or Techno-Utopia. *Grey Room*, 3, 113–126. <http://www.jstor.org/stable/1262568> s. 111
- Sprecher, A., & Leblanc, F. (2013). Dissipative Architecture: The Informed Nature of Atopia. *Journal of Architectural Education (1984-)*, 67(1), 27–30. <http://www.jstor.org/stable/42569996> s.1

- Schneekloth, L. H. (1998). Uredeemably Utopian: Architecture and Making/Unmaking the World. *Utopian Studies*, 9(1), 1–25. <http://www.jstor.org/stable/20719740> s. 21-23
- Vidler, A. (2019). “Utopia Rediviva,1960-1972,” in Dario Donetti, ed., *Architecture and Dystopia* Florence: Kunsthistorisches Institut, s. 25-42.
- Was, C. (2018). The Tannhäuser Gate. Architecture in science fiction films of the second half of the 20th and the beginning of the 21st century as a component of utopian and dystopian projections of the future. 49. 83-109. 10.11588/quart.2018.3.67954. s. 107
- Zahrani, Sara & Babonji, Reaal & Alhalabi, Heba & Taylor, George. (2022). End of Utopia: Dystopian Architecture. *Civil Engineering and Architecture*. 10. 93-101. 10.13189/cea.2022.101312. s. 93

EXTENDED SUMMARY

The study seeks an answer to the question of “What are the design potentials of dystopian architecture in the near future?” and aims to present a breakdown of the relations between the related potentials. Dystopian architecture stands out as a theme that is frequently examined by contemporary theorists in terms of design potentials in the near future. While focusing on tracing the lexical meanings of hope and tragedy at the spatial scale in order to explore the potentials of dystopian architecture, the study examines the conceptual links between studies that address the development of a unique spatial understanding of the future. In this context, the similarities and differences between the concepts of utopia and dystopia and the points where the concepts feed each other's definition and fields of study are examined through literature review. The prominent suggestions and emphases of the leading figures in the context of space are discussed, and implicit relationships are evaluated. The study focuses on developing an original spatial of the future by tracing hope and tragedy at the spatial scale of dystopian architecture. Greene, on the semantic similarities and differences of the concepts of utopia and dystopia, Zahrani on the end of utopia, Pereira on the role of architecture in dystopian fiction writing, MacLeod and Ward on the way dystopian elements in contemporary cities are associated, Was on architectural details in science fiction, Knutz on new typological searches in design fiction, Coleman on the role of architecture in dystopian fiction writing. problems, Crosbie to utopia and the search for the main figure in dystopia, Schneekloth to the themes that reproduce and distort the world, Kraftl to hope and pleasure in the context of housing, Sprecher and Leblanc to utopia, Scott to techno-utopia, Mihailescu to dystopian fiction, Miller to the dystopian side of post-apocalyptic hope forms in feminist ideology and Picon refer to the ways in which the themes of the near future are read through the city. Due to the essences of utopia and dystopia that shape the contemporary definitions of each other, it is seen that the context of "utopia for dystopia" should be examined first. In this context, it is concluded that being able to consistently trace the dystopian composition at the spatial scale is directly related to feeding the utopia-oriented production areas of dystopian architecture and examining the near-future potentials of dystopian themes. In the works of critics, theorists and architects working on dystopian architecture and dystopian space, it is seen that utopia is considered as a precursor to dystopia. This approach, by problematizing the optimistic essences in the sociological perspective of utopia, mediates to make the tragedy in the human-space relationship more visible. The themes of hope, pleasure and ambition, which occupy a great place in the conceptual palette of utopia, become more prominent, fragile and take on new, sometimes controversial, tragic forms. In this context, the conclusions are reached regarding the potentials that dystopian composition will offer at the spatial scale. Before developing a language that feeds dreams, ambitions and pleasures is seen as a disease of the age, the emphasis that dystopian compositions can work as a backdrop for the

examination of spatial concerns based on the search for hope, impulse, euphoria and joy can be conveyed to the masses with the help of design initiatives. Spatial nurturing in the contrasts of a dystopian world can be embodied in solutions for the use of space with pluralistic art activities. As the connection between the legacy of the utopian idea of the nineteenth century and the modernist urbanism and architectural projects of the twentieth century is examined with the help of design competitions, city forums focusing on space problems, joint work of local governments and civil initiatives, spaces where dystopian compositions can provide a sociological depth to the use of public space can be created. In this direction, it is concluded that dystopian collages can be developed over themes that are completely dependent on reality, as opposed to superficial prejudices that are heavily fed from the past and present. Dystopian architecture continues to exist as a successor rather than an opposite of utopia architecture, and gains spatial mobility to the extent that it interprets futuristic themes through existing variables.

Keywords: Dystopian Architecture, Futuristic Architecture, Dystopian Space, Atopia, Techno-Utopia

